

A feltörekvő országok nagy korszaka

Teng Hsziao-ping kendőzetlenül macchiavellista mondása, miszerint „mindegy, hogy a macska fehér vagy fekete, az a lényeg, hogy megfogja az egeret”, 1978-ban hangzott el. Ezt követően indultak el a kínai gazdasági reformok, a „négy modernizálás”, melyek során a kommunista párt diktatórikus módon minden akadályt eltávolított Kína kapitalista fejlődése elől.¹ Azóta átlagosan évi 10 százalékkal növekedett a kínai gazdaság, és mivel ezen ütem mellett bármely mennyiség 7 évenként megkettőződik, volumene harmincszorosára nőtt. Indiában egy évtized késéssel, Manmohan Szing akkori pénzügyminiszter (ma kormányfő) 1991-es gazdaságliberalizáló reformjaival kezdődött meg az igen gyors, 2003-tól szintén évi 10 százalékos növekedés, melynek során a sok szenny és mocsok mellett kifejlődött Bangalore, az információtechnológia központja és India a világ kiszervezett szolgáltatásainak központjává vált.

1990-ig három nagy országcsoporthat tartottak nyilván: fejlett ipari országok, szocialista gazdaságok, fejlődők. A fejlődők pedig alcsoportokra oszlottak: az újonnan iparosodottak (ázsiai kistigrisek és néhány latinamerikai), a kőolajtermelő fejlődők és a legszegényebb afrikaiak és ázsiaiak külön kategóriákat képeztek.

1990 után a volt szocialista országok kapitalistává alakultak, s így megszűnt az addigi kategorizálás: mindenki, aki nem tartozott a fejlettek közé, feltörekvő országgá vált. (A fejlettek alatt a nyugat- és dél-európai országokat kell érteni, valamint az Egyesült Államokat, Kanadát, Ausztráliát, Japánt és Új-Zélandot.) A besorolás nem örökérvényű; a Valutaalap 1997-ben 11 feltörekvőt a fejlett kategóriába sorolt át, köztük Hong Kongot, Dél-Koreát, Csehországot és Észtországot. (A minősítés eléggé önkényes, hiszen pl. Észtország egy főre eső nemzeti terméke 15 ezer dollár, miközben a feltörekvők között számon tartott Egyesült Arab Emírátság vagy Qatáré 60 ezer dollár.)² Mi megmaradtunk feltörekvőnek.

A leggyorsabb növekedést egyben a négy legnagyobb feltörekvő produkálta. A kínai gazdaság hallatlan gyors fejlődése felvitte a már hosszú ideje pangó világszerte nyersanyagárakat (a nem-olaj nyersanyagárak már egy évszázada nem nőttek), s ennek és a kapitalista útra térésnek köszönhetően a nagy olaj- és gázexportőr Oroszország is élvonalbeli feltörekvő ország lett. Negyediknek a vasérc-, szója- és húsexportjára támaszkodó Brazíliát soroljuk az élcsoporthat. A Goldman Sachs-nál alkották meg ezen országok kezdőbetűi alapján a BRIC (többes szám BRICs) elnevezést, de találkozunk BRICS-szel is, ide véve ötödiknek a szintén jelentős Dél-Afrikát; a rövidítés jelentése hangzás után: „tégglák”. A négy BRIC-ország ma a világ 10 legnagyobb gazdasága közé tartozik.

A feltörekvők GDP-je 1990-ben még kevesebb, mint 1/3-át adta a világ össztermékének, az idén viszont már meghaladja a felét (vásárlóerő-paritáson számolva). A modern gazdaságtörténet nem látott még ehhez hasonló csuszamlást. 1960 és az 1990-es évek vége között csak a fejlődő országok 30 százalékának sikerült az egy főre jutó jövedelmet gyorsabban növelni, mint Amerikának. Ráadásul ez a felzárkózás igen lassú ütemű, évi 1,5 százalékos volt. Az 1990-es évek vége óta viszont már a feltörekvő országok 73 százaléka

¹ Lásd erről: <http://kisskaroly.x3.hu/vilgazd/kina-titka.pdf>

² Más meghatározás szerint a fejlődők = OECD tagországok, mínusz Törökország.

múlja felül az egy főre jutó növekedésben Amerikát, és ráadásul évi átlagban 3,3 százalékkal. E földcsuszamlás szerű változásnak főként Kína és a másik három nagy a hordozója.

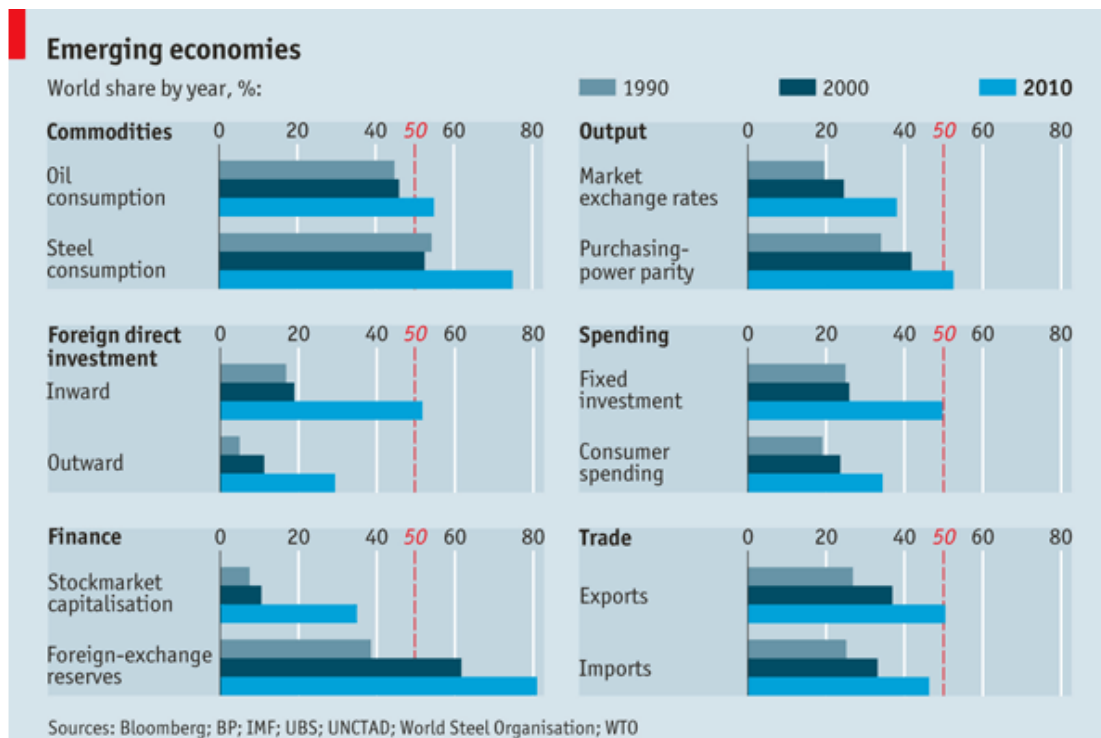

forrás: economist.com/powershift0811

A szinte ingyenes tengeri szállítási és kommunikációs költségek elindították a globalizáció második hullámát (az elsőt a világkereskedelem liberalizálása váltotta ki) és a nagy világcégek ellátási láncolatai behatoltak a nagy munkaerő-potenciállal rendelkező fejlődő országokba és a friss munkaerőt bekapcsolták a világ ipari és kereskedelmi áramlataiba. 1980 és 2010 között a fejlett országok 160 millió új munkást adtak a világgazdaságnak, a feltörekvők 900 milliót! E százmilliók keresetbe jutottak és a szegénység világméretben mérséklődött. Megdőlt az a korábbi tantétel, hogy az alacsony bérek nem jelentenek számottevő vonzóerőt a befektetők számára; az amerikai és nyugat-európai bérek huszadát kitevő kínai és indiai fizetések soha nem látott tökekivitel indukáltak. Idejét múlta a szakaszos fejlődés dogmája is, miszerint a fejlődők ezt az utat járják be: élelmiszeripar, könnyűipar, nehézipar, járműgyártás, elektronika... Kínában és Indiában a hagyományos feldolgozóipari ágazatokkal párhuzamosan fejlődött ki a csúcstechnológia. A világ leggyorsabb kompjúterét, a Tianhe-2-t Kína nemzetvédelmi műszaki egyetemén építették és működtetik.

A '90-es évek Clinton alatti magabiztos Amerikája hagyta, hogy feldolgozóipara átvándoroljon Kínába, szolgáltatásai Indiába, hiszen a közgazdaságtan egy másik tantétele úgy szólt, hogy az alacsony szintű technológiákat át kell engedni a fejlődőknek; a fejlett országoknak a csúcstechnológiákra kell alapozniuk jövőjüket. Európában hasonló módon kezelték a feltörekvők versenyét; Peter Mandelson, Tony Blair bizalmasa az EU kereskedelmi biztosaként az utolsó akadályokat is elhárította a kínai feldolgozóipari termékek szabad behozatala előtt. Egyedül Németország tartotta meg és fejlesztette hagyományosan fejlett feldolgozóiparát. (Alacsony munkanélküliségi rátája és robusztus gazdasága őt igazolják.) A kínai árukivitel elérte a globális export 11 százalékát, és ezzel Kína olyan pozíciót vívott ki magának a világkereskedelemben, mint annak idején a birodalmi Britannia.

Ábráinkból az olvasható le, hogy a világ GDP-jének több, mint felét produkáló feltörekvők nem csak a világ népességéből részesednek ennél nagyobb arányban. Nagyobb a mobiltelefon ellátottságuk, az acél- és rézfogyasztásuk és a széndioxid-kibocsátásuk. GDP-részesedésükkel arányos az autóvásárlás (!), az olajfogyasztás, a bejövő működőtőke nagysága, az export és a beruházások. Ennek megfelelően elmaradottak a személyes fogyasztásban, a tőkeexportban, a tőzsdéi kapitalizációban, az importban és a közszféra eladósodásában (ez utóbbi egyáltalán nem baj). Kevesebb a feltörekvőkben a globális jelentőségű nagyvállalatok száma is.

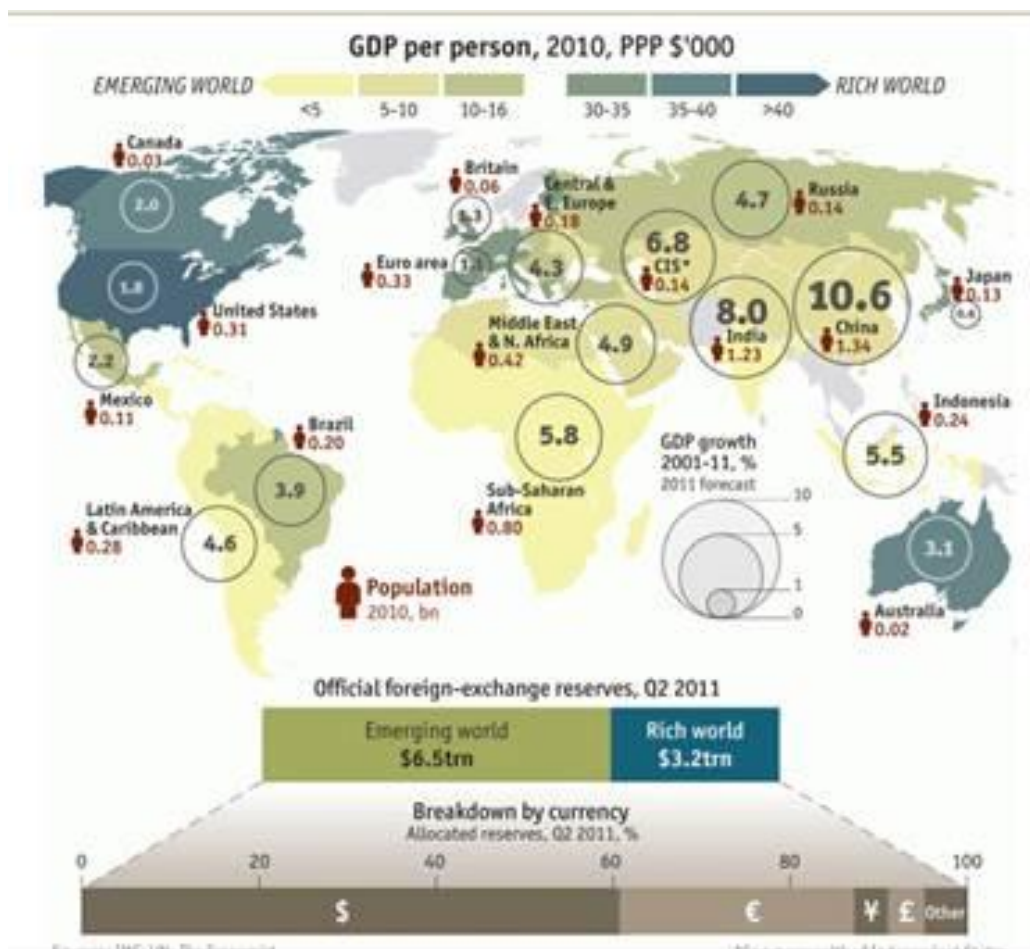

forrás: economist.com/powershift0811

A BRICS országok exportból származó devizatartaléka 4,6 billió (azaz 4,6 ezer milliárd) dollár, melyből Kína egymaga 3,5 billió dollárnyi tartalékhegyen ül. Ez lehetővé tenné, hogy Amerika termelői vagyonának egy tekintélyes hányadát felvásárolja, de miért tenné? – a két gazdaság kiválóan kiegészíti egymást, nemhiába beszélnek már egy ideje Chimericáról. A felhalmozott tartalékok importra költségéhez fel kellett volna emelni a hazai béreket, de ez lefékezte volna a tőkebeáramlást és a növekedést. Kína hajmeresztő eredményeit az államkapitalizmus és autokrata politikai rendszere mellett érte el, ezért a liberális értékeket hangsúlyozó washingtoni konszenzussal szemben növekedési modelljét a „pekingi konszenzus” jelzővel is szokták illetni.

Nem hagyhatjuk szó nélkül, hogy e lélegzetelállítóan gyors növekedés a munkaerő kíméletlen kizsákmányolása mellett a természet könyörtelen pusztításán alapult. Kínában és Indiában – miközben a GDP évi 10 százalékkal növekedett, az okozott környezeti kár a GDP 9 százalékaival ért fel (!). Braziliában ugyanezt 5 százalékra becsülték, Amerikában 2 százalékra, Dél-Koreában, Japánban és Németországban pedig 1 százalékra. (Ezek a Világbank 2008-as adatai.) Bármennyire is hihetetlen, ha az okozott környezeti kárt költségként számolták volna el, Kína és India alig lépett volna túl a zéró növekedésen.³

³ The Economist, March 3rd 2012, p. 54.

forrás: *The Economist Special Report. The World Economy.*

2007-ben a kínai növekedés 14,2 százalékos volt, Indiáé 10,1, Oroszorszáé 8,5, Brazíliáé 6,1 százalék. A Valutaalap 2013-as előrebecslései: Kína 7,8 százalék, India 5,6 százalék, Oroszország és Brazília 2,5 százalék. A világgazdasági válság a feltörekvőket is visszavetette, és elemzők egybehangzó véleménye szerint a kétjegyű növekedés korszaka már nem fog visszatérni. A nagy munkaerőbőség elapadt – Kínában fogy a népesség. A fejlett országok a nullához közelítő központi kamatlábakkal óriási mennyiségű pénzt pumpáltak a gazdaságba, mely a világgazdasági válság után is olcsó tőkéhez juttatta a feltörekvőket. Úgy látszik azonban, hogy mint ahogy a fejlett országokon sem segített a *quantitative easing*, a feltörekvők lassulását sem fogja megakadályozni.⁴ A Valutaalap egy új fogalmat alkotott: a Next 11 a BRICS után következő 11 legnagyobb feltörekvő gazdaságra vonatkozik, beleértve Bangladeszt, Indonéziát, Mexikót, Nigériát és Törökországot. Ők azonban már nem lesznek olyan átütő hatással a világgazdaságra, mint a BRICS volt. Először is, lakosságuk összesen 1,3 milliárd, tehát alig több, mint Indiáé. Ők már nem lesznek képesek olyan hatalmas munkaerő-tömeggel ellátni a világgazdaságot, mint az öt legnagyobb feltörekvő. Emellett gazdagabbak, mint a BRICS-országok voltak annak idején, tehát kisebb a kiegyenlítődesre irányuló növekedési potenciáljuk. 1993-ban a világ fele még az amerikai egy főre jutó nemzeti termék 5 százaléka alatt élt; 2012-ben ez az adat már 18 százalék. „A világ legnépesebb országai már nem annyira szegények, mint két évtizeddel ezelőtt voltak, a

⁴ Újabbán a világ három legjelentősebb jegybankja, a FED, a japán nemzeti bank és az Európai Központi Bank nagy kötvényvásárlásai teremtenek pénzabőséget a pénzpiacokon. (Lásd erről Hamecz István, majd Heim Péter cikkét.)

legszegényebb országok pedig már kevésbé népesek” – írja az Economist 2013. július 27-i száma, ahonnan adataim nagyobb részben származnak.

Mi hajtotta a feltörekvők növekedését? Az Economist e számának elemzéséből egy olyanfajta felfogás olvasható ki, amely leginkább a *közlekedő edényekre* emlékezteti az embert: a fejlettségi szintvonalak kiegyenlítődését természetes folyamatnak tekintik, a nagy különbségek miatt nő meg az elmaradottak fejlődési potenciálja. Érdekes ennek kapcsán emlékeznünk Jánossy Ferencre, a '70-es évek neves közgazdászára, akinek a második világháború utáni nyugat-európai gyors gazdasági növekedést elemző-magyarázó könyve a gazdasági növekedés trendvonaláról világhíres lett.⁵ Ebben leírja, hogy a második világháború utáni rekonstrukciót követően a gazdasági növekedés minden országban visszaállt arra a háború előtti ütemre, amely hosszú távon jellemző az adott országra. A gazdasági növekedési potenciált a munkaerő képzettségével, színvonalával magyarázta.

Érvényesül az a hatás is, melyet a „közepes jövedelműek csapdájának” neveznek; a gyors felzárkózási-felhalmozási periódust lassulás követi, mert a nagy erőfeszítéseknek és lemondásnak kitett társadalom elkényelmesedik és a fogyasztás felé fordul, a középrétegek a nyugati minták szerint szeretnének élni. (Tipikus példája ennek – magasabb jövedelmi szinten – Japán.)⁶ Végül pedig azért

sem okozhatnak az eddighez hasonló földrengésszerű változást, mert a világgazdaság volumene az elmúlt húsz év alatt megkétszereződött, tehát a sokkító hatásoknak is jóval nagyobbaknak kellene lenniük. A gazdasági hatalom áttolódása nyugatról keletre azonban tovább folytatódik.

forrás: The Economist July 27th 2013, címlap

Tekintve, hogy a feltörekvő országok társadalmi rendszere instabil, jóléti szektoraik kiépítetlenek, intézményeik, infrastrukturális ellátottságuk fejletlen, és ugyanakkor ők válnak domináló erővé a világgazdaságban, arra számíthatunk, hogy a jövőben a világgazdasági megrázkódtatások elsősorban az ő térségeikből fognak származni.

Bp, 2013. szeptember 17.

Kiss Károly közgazdász

Megjelent a Magyar Nemzet 2013. szeptember 28-i számában, rövidítve.

felhasznált irodalom →

⁵ Jánossy Ferenc: A gazdasági fejlődés trendvonaláról. Magvető, 1975.

⁶ The Economist, September 24th 2011: A game of catch-up.

Irodalom

(fontossági sorrendben)

The Economist July 27th-August 2nd 2013. The great deceleration.

The Economist online. Emerging vs developed economies. Power shift. Aug 4th 2011.
economist.com/powershift0811

The Economist September 24th 2011. A game of catch-up. Special report. The world economy.

The Economist, March 3rd 2012, p. 54. (Adatok a növekedés környezeti költségéről.)

Jánossy Ferenc: A gazdasági fejlődés trendvonaláról. Magvető, 1975.

Kiss Károly: Kína titka: <http://kisskaroly.x3.hu/vilgazd/kina-titka.pdf>

Hamecz István: A monetáris lazítás háttéréről. Heti Válasz, 2012. szept. 27.

Heim Péter: Az olcsó pénz korszaka. Heti Válasz, 2013. ápr. 4.